

НАШ ЈЕЗИК

ЛП св. 1

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Ђорђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Рецензенти
др Марта Бјелетић, др Ана Голубовић, др Рајна Драгићевић, др Александра
Марковић, др Александар Милановић, др Милица Радовић Тешић, др Стана
Ристић, др Марина Спасојевић, др Срето Танасић, др Данко Шипка

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уређио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjekisjsanu@gmail.com.

Штампа: Birograf comp d.o.o., Атанасија Пуље 22, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, св. 1 (1932/33) – год. 8, св. 1 (1941); Н. с. књ. 1, (1949/50)–. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1932/33–1941; 1949/50– (Београд : Birograf comp). – 23 cm

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

НАШ ЈЕЗИК

Књига ЛП

Св. 1 (2021)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

- Реконструкција самогласника у критичком издању Његошевог спјева
Шћепан Мали (хетеровокалски дифтонзи)
(РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ) 1–31
- Узвик или ономотопеја: карактеристике и функције
(ТАЊА Ч. МИЛОСАВЉЕВИЋ) 33–43
- Симетрија антонимске везе придева српског језика у тесту контроли-
саних асоцијација (МИЛЕНА М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ) 45–61
- Емоционално-експресивни глаголи у српском језику (лексичко-
семантичка анализа) (АНА В. МИЛЕНКОВИЋ) 63–80

П р и л о г

- Лексема *йогода* у српском језику (ДРАГАНА М. РАТКОВИЋ) 81–91

Б и б л и о г р а ф и ј а

- Наш језик: bibliografia personalis* (I–VIII стара серија; I–LI нова серија)
(ВЛАДИМИР Б. ЖИВАНОВИЋ) 93–101

П р и к а з и

- Зборник радова *Нови љрилози срѣском љравойису*
(СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ) 103–107
- Милош Окука, *На љуљевима сѣјандардизације срѣског језика*
и усвајања Вуковог језика и љравойиса (АНА З. МАЦАНОВИЋ) 108–112
- Срето З. Танасић, *Прилози синѣјакси срѣског језика*
(ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ) 113–119
- Никола Рамић, *Дијалекаѣиска ријеч* (ТАЊА Ј. ТАНАСКОВИЋ) 120–128
- Зборник *Маѣице срѣске за филологију и лингвисѣику* LXIII
(НАТАША М. МИЛАНОВ) 129–132

Одлука Одбора за стандардизацију српског језика

Закон о родној равноправности је закон против српског језика 133–136

In memoriam

Милорад Радовановић (СРЕТО З. ТАНАСИЋ) 137–141

Радмила Жугић (ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ) 143–146

Уређивачка политика 147–156

Упутство за припрему рукописа за штампу 157–164

Срето 3. Танасић, *Прилози синтакси српског језика**

Пред нама се налази нова књига Срете 3. Танасића *Прилози синтакси српског језика*, која обухвата неке од најважнијих ауторових радова из области синтаксе савременог српског језика, превасходно намењених стручној јавности на територији Републике Српске – о чему говори и избор издавача. Састоји се из следећих делова: „Предговор“ (5–6), „Кратак увод у синтаксу глагола српског језика“ (7–38), „О плусквамперфекту у савременом српском језику“ (39–52), „О императиву у савременом српском језику“ (53–64), „О декомпоновању глагола“ (65–77), „Пасивне конструкције за исказивање референцијалних и неререференцијалних садашњих радњи“ (78–85), „Пасивне конструкције за исказивање референцијалне и неререференцијалне прошлости“ (86–90), „Пасивне конструкције за исказивање будућности“ (91–102), „Агенс у пасивним конструкцијама у савременом српском језику“ (103–115), „Исказивање агенса уз девербативне именице“ (116–123), „Представљање субјекта и објекта при номинализацији“ (124–133), „Конструкција *йод* + акузатив с временским значењем“ (134–140), „Временска употреба конструкција *на* + акузатив и *у* + акузатив с именицама које значе годишња доба“ (141–150), „Нагомилавање падежних конструкција с временским значењем“ (151–156), „Безличне реченице с уопштеним агенсом“ (157–167), „Безличне партиципске реченице у српском језику“ (168–181), „Српска граматика данас“ (182–203, библиографија уз рад 203–206), „Литература“ (207–220), „Библиографски подаци о радовима“ (221–222), „О аутору“ (223–224) и „Садржај“ (225). У предговору аутор истиче да су обухваћени радови посвећени синтакси глагола, синтакси пасива, синтакси падежа, проблемима као што су номинализација и декомпозиција, а да ће посебна књига бити намењена синтакси сложене реченице.

* Источно Ново Сарајево: Ј. П. Завод за уџбенике и наставна средства, 2021.

Прва три рада у књизи посвећени су синтакси глагола. Од њих је посебно важан рад „Кратак увод у синтаксу глагола српског језика“, који аутор доноси први пут. Даје се кратак историјат теорије синтаксичког индикатива и релатива, коју је у науку о језику увео Александар Белић. Приказују се најважнији моменти у расправи о синтаксичком индикативу и релативу с посебним нагласком на недостацима саме теорије и на проблемима у синтакси глагола, на које теорија о индикативу и релативу није могла да одговори. При том се анализирају доприноси самога Александра Белића, Михила Стевановића, Јована Вуковића, Петра Ч. Сладојевића, Ксеније Милошевић, као неких од најважнијих учесника у овој расправи. Као одговор на недостатак Белићеве теорије о индикативу и релативу, Милка Ивић је објавила рад у коме је потпуно заобилашла ту теорију. Да та теорија, како је примењивана, није могла дати задовољавајући опис српског глаголског система, потврдили су и неки синтаксичари који су проучавали синтаксу глагола: Јован Вуковић, Ксенија Милошевић, Радоје Симић – напоменуо је Танасић. У наставку је детаљно представљена категорија мноштва радњи/ситуација, која у лингвистици и славистици добија све запаженије место у последње време. Приказане су поткатегорије ове семантичке категорије, посебно опозиција појединачно/избројиво мноштво и појединачно/неизбројиво мноштво или референцијалност/нереференцијалност глаголске радње, односно ситуације, која је од посебног значаја за проучавање употребе глаголских облика. У раду је највише пажње и посвећено управо теорији референцијалности и нереференцијалности глаголске радње односно ситуације, коју је Танасић први код нас применио у проучавању синтаксе глагола. Укључивањем те теорије и искључивањем глаголских транспозиција из теорије индикатива и релатива Танасић је у својој монографији о презенту изградио нови теоријско-методолошки приступ синтакси глагола, што је означило почетак нове епохе у овој области српске синтаксе. То је омогућило и реинтерпретацију Белићеве теорије о синтаксичком индикативу и релативу, што је констатовала и академик Ирена Грицкат у приказу Танасићеве монографије о презенту у 53. броју *Јужнословенског филолога* из 1996. године. Тај теоријско-методолошки приступ успешно је применио и у опису синтаксе других глаголских облика, а прихваћен је и од многих српских лингвиста, у србистици и другим филологијама. У раду се говори и о неким другим темама значајним за синтаксу глагола, као што је глаголски вид или глаголска дијатеза.

Рад „О плусквамперфекту у савременом српском језику“ у овом облику јавља се први пут, а настао је спајањем и дорадом два ранија

ауторова рада. У питању су радови „О перфекту и плусквамперфекту имперфективних глагола“ и „Статус плусквамперфекта у стандардном српском језику“. Аутор показује да није тачна констатација у нашим граматикама да се плусквамперфекат повлачи из савременог српског језика. Танасић, такође, показује зашто се плусквамперфекат углавном јавља од свршених глагола: то је због тога што имперфективни глаголи у себи садрже сему која им омогућава да у облику перфекта изразе значење које се обично везује за плусквамперфекат. Наиме, њиме се често исказује радња која није актуелна у моменту говора јер је њено вршење прекинуто или радња чији је резултат поништен, што се исказује обликом перфекта кад су у питању имперфективни глаголи. Показао је и да овај облик има и других специфичних функција. Такође, аутор показује да плусквамперфекат има своје стабилно место у систему савременог српског језика, побијајући три главна аргумента за повлачење плусквамперфекта: показује да се плусквамперфекат са малом фреквенцијом јавља и у Вуковим приповеткама, показује да се у приповеткама Лазе Лазаревића јавља са таквом фреквенцијом и истим значењем као и данас, тј. да казује радњу антериорну у односу на другу прошлу радњу, и показује да у већини ситуација није могуће заменити плусквамперфекат перфектом, а да не буде последица по значење.

Рад „Императив у савременом српском језику“ овде је допуњен у мањој мери, претежно у погледу савременијих погледа у литератури. Истиче се да је императив мање проучаван облик у литератури, а посебно се подвлачи допринос Милке Ивић и њеног рада о словенском негираном императиву. Танасић показује да је потребно детаљно проучавање овог облика на функционалностилски разноврсном корпусу. Такође, актуелност овога рада данас показује и ауторово истицање чињенице да се значења императива у савременом српском језику могу исказати на различите начине. У раду је посебно испитиван статус негираног императива према перифрастичном императиву, па рад може послужити као подстрек истраживачима да се даље баве овом недовољно испитаном темом.

Рад „О декомпоновању глагола“ представља спој два ранија рада Срета Танасића: „Декомпоновање глагола и структура реченице“ и одељка о декомпоновању из рада „Пасивне конструкције с трпним придјевом“. Студија о пасивним конструкцијама настала је убрзо након Радовановићеве студије о декомпонованом предикату (као магистарски рад 1980, објављен 1982), што говори да се Танасић врло рано укључио у проучавање ове новије а врло значајне теме. Танасић је ту истакао неке предности употребе декомпонованог предиката, које су и касније

истицане у литератури. На пример, уз декомпоновани предикат може стајати одредба која није могућа уз глагол, може се говорити о мноштву радњи. Ту је аутор показао и да се могу декомпоновати и непрелазни глагли по моделу прелазни семикопулативни глагол + глаголска именица у акузативу; на тај начин се проширује и домен употребе пасива у српском језику. Такође, велики Танасићев допринос је и то што је први показао да се глагол не декомпонује само у позицији предиката, већ у свакој реченичкој позицији, дакле и у безличним глаголским облицима, па је зато исправније говорити о *декомпоновању глагола* него о *декомпоновању њедикаата* (стр. 71). Ово запажање је уважио и сам Милорад Радовановић, који је појам декомпоновања касније проширио и на друге врсте речи (на пример, на декомпоновање именица, придева и прилога). Поред тога, Танасић је указао на то да декомпоновање глагола продуктиван процес, да се јављају примери декомпоновања с новим семикопулативним глаголима. Приказао је и најчешће граматичке моделе декомпоновања глагола.

Три наредна рада посвећена су исказивању односа опозиције референцијалност/нереференцијалност на три временска плана: садашњости, прошлости и будућности. Рад „Пасивне конструкције за исказивање референцијалних и нереференцијалних садашњих радњи“ први пут је објављен у часопису *Књижевни језик* 1991. године, а у књизи се јавља са већим изменама. Истиче се да се садашње референцијалне радње у облику пасива изражавају СЕ конструкцијама, док се садашње нереференцијалне радње изражавају на три начина: СЕ конструкцијама, глаголом *бивати* у споју са трпним придевом и глаголом *бити* (*будем*) у споју са трпним придевом. Рад „Пасивне конструкције за исказивање референцијалне и нереференцијалне прошлости“ објављен је први пут у часопису *Књижевни језик* 1986. године, а у књизи се налази са минималним променама. У њему се аутор бави изражавањем опозиције референцијалност/нереференцијалност у реченицама с предикатом у облику пасива на плану прошлости. Нарочито је значајан последњи рад из ове групе. У питању је рад „Пасивне конструкције за исказивање будућности“, који се први пут нашао у књизи *Синтакса пасива у савременом српском језику*, а у овој књизи се доноси неизмењен. Овде се први пут у србистици доноси репертоар глаголских облика који служе за исказивање пасива на плану будућности. Поред тога, аутор је аргументовано доказао да форма *будем* у споју са трпним придевом представља пасивни облик презента, насупрот до тада устаљеном мишљењу да је у питању форма футура другог, а да се пасивни облик футура другог изражава формом *будем био* + трпни при-

дев. Кроз овај рад провлачи се и битан експлицитно исказан Танасићев став да ниска фреквенција форме не сме бити за лингвисте разлог за њено искључивање из система глаголских облика српског језика, као и да не треба да својим интервенцијама граматичари утичу на понашање језичког система у целини.

Следећа два рада посвећена су исказивању агенса у савременом српском језику. Рад „Агенс у пасивним конструкцијама у савременом српском језику“ објављен је први пут у *Јужнословенском филологу* 2012. године, а у књизи је штампан са мањим изменама. Овде се под агенсом подразумева само вољни актант са обележјем живо (+), што је у складу са схватањем агенса у савременој литератури, па то значи да се у случају као што је *Лойџа је разбила њрозор* трансформација с трпним придевом *Прозор је разбијен* третира као декаузатив. Најзначајнији допринос Танасићев у овом раду јесте опис конструкције *од (сйране)* + генитив за исказивање агенса у пасивним конструкцијама, коју граматике углавном нису ни помињале камоли описивале јер јој није признаван статус у српском књижевном језику. С растом употребе пасивних реченица у савременом језику расте и комуникативна потреба за експлицитним исказивањем агенса том конструкцијом будући да у савременом српском инструментал не врши агентивну функцију у пасивним реченицама. Аутор показује и којим се још средствима може указивати на агенс у пасивним реченицама. Такође, у раду „Исказивање агенса уз девербативне именице“ говори се о истој агентивној конструкцији. Аутор указује на то да се агенс уз девербативне именице, поред тога што се може изразити посесивним генитивом, посесивним заменицама и посесивним придевима, може изразити и конструкцијом *од (сйране)* + генитив, на што до појаве овог рада у нашој литератури није било указано. Показује се и кад је употреба ове конструкције за исказивање агенса радње исказане глаголском именицом подеснија или једино могућа с обзиром на карактеристике употребе беспредлошког генитива или придева односно заменице у истој функцији. Сличној тематици посвећен је и следећи рад у књизи – „Представљање субјекта и објекта при номинализацији“.

Три рада су посвећена синтакси падежа савременог српског језика. Рад „Конструкција *йод* + акузатив с временским значењем“, овом приликом значајно допуњен, бави се испитивањем исказивања временског значења акузатива са предлогом *йод*. Аутор одбацује објашњење Ђуре Даничића и даје уверљиво објашњење да се у савременом српском књижевном језику у овој конструкцији јављају именице које значе крај или другу половину временског периода (*вече, ноћ*,

зима, јесен, сѣтаросѣ) или са именицама детерминисаним фрагментизатором *крај*, што је прихватила и новија граматичка литература. Овде се аутор, приликом објашњења временских конструкција наслана на локалистичку теорију падежа, по којој се временска значења граде на основу просторних метафора. Рад „Временска употреба конструкција на + акузатив и у + акузатив с именицама које значе годишња доба“ за ову прилику је значајно допуњен. Као и у претходном раду, Танасић се бави предлошко-падежним конструкцијама које је запазио још Ђура Даничић у својој *Србској синтакси*, а која није добила адекватно тумачење у србистици. Он је у том раду на грађи из савременог српског језика изнео правила дистрибуције тих конструкција, различите на три временска плана, која се заснивају и на разликовању радње према опозицији референцијалност/нереференцијалност. Значајан је и рад „Нагомилавање падежних конструкција с временским значењем“. Први пут се у србистици прати појава нагомилавања падежних и предлошко-падежним облицима, који служе за исказивање директне и индиректне просторне локализације у савременом српском језику. Запажено је да је ова појава честа у књижевноуметничком функционалном стилу.

Два рада су посвећена безличним реченицама у савременом српском језику. У питању су радови „Безличне реченице с уопштем агенсом“, први пут штампан у *Јужнословенском филологу* 2004. године, и раду „Безличне партиципске реченице у српском језику“, објављен први пут у конгресном зборнику *Српска славистика* из 2018. године. Ова два рада су једина у потпуности посвећена двама типовима безличних реченица. Ради се о реченицама распрострањеним у савременом српском језику, а други тип реченице пре најновијег времена граматике нису ни наводиле. То говори о значају ових радова.

Посебно је важан и последњи рад у књизи, као и библиографија која се налази уз њега. У питању је рад „Српска граматика данас“, први пут објављен у *Јужнословенском филологу* 2017. године, а представља верзију предавања које је Танасић одржао 2016. године у САНУ поводом 175 година од основања Друштва српске словесности. У књизи се доноси према верзији штампаној у руском часопису *Стефанос* (4) 2019. године, а допуњен је и издањима која су изашла од његовог првог појављивања у часопису *Јужнословенски филолог*. Ово је скоро једини синтетички рад овог типа у србистици, а изузетно је значајан јер доноси преглед најважнијих радова из морфологије, творбе речи и синтаксе од седамдесетих година двадесетог века, па све до данас.

Књига Срете Танасића *Прилози синтакси савременог српског језика* значајна је јер се бави важним темама синтаксе савременог српског језика, о којима раније није писано, или око којих су се водиле полемике. Реч је о синтакси глагола, синтакси пасива, синтакси падежа и синтакси безличних реченица. Аутор дискутује са ранијим истраживачима, а даје значајан допринос окончању расправе о синтаксичком индикативу и релативу. Срето Танасић је увођењем опозиције референцијалност/нереференцијалност у синтаксу глагола, као и искључивањем временске транспозиције из анализе индикативних и релативних глаголских облика започео нову епоху и српској синтакси глагола. Посебно треба подвући и важност последњег рада јер доноси, синтетички преглед најважнијих студија и монографија из области морфологије, дериватологије и синтаксе савременог српског језика, па је као таква важана како за проучаваоце српског језика – и као изван оријентир, тако и за наставнике, јер разрешава многе недоумице које су важне и за наставну праксу (на пример, статус плусквамперфекта, проблем пасивних реченица, проблем пасивног презента итд.).

О значају најновије Танасићеве књиге у целини могли бисмо поновити и оно што је рекла проф. Владислава Ружић у својој рецензији: вредна је „стога што је утемељена како на резултатима претходних истраживања исте тематике, тако и на критичким преиспитивањима постојећих решења, која одликује увек аргументовано изношење ауторових погледа на проблематику о којој пише, што Танасић и доследно емпиријски поткрепљује. А сем тога, књига је у многим сегментима иновативна; у њој се говори и о неким питањима која у нашој граматичкој литератури нису била досад довољно осветљавана, а чак ни постављана, те је аутор Срето Танасић указивао на њих, тумачио их, анализирајући при томе богату језичку грађу, и потом нудио убедљиве одговоре и решења...”

*Јелена М. Павловић Јовановић**

Центар за проучавање језика и књижевности
Филолошко-уметнички факултет
Универзитет у Крагујевцу

* jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com, jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs